

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาในการศึกษา

การพัฒนาประเทศในช่วงระยะเวลา 40 ปีที่ผ่านมา ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ต่างๆ ทั่วประเทศ ผลของการพัฒนาได้ทำให้เกิดความแตกต่างระหว่างพื้นที่เมืองและชนบทมากขึ้น พื้นที่เมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางการปกครอง เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศ เจริญเติบโตอย่างรวดเร็วเนื่องจากมีปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งเสริมอย่างมากมาย ผู้คนต่างหลั่งไหลเข้ามาอยู่อาศัยและประกอบอาชีพอย่างหนาแน่นมาก ทรัพยากรต่างๆ ในชนบทได้ถูกนำมาใช้เพื่อสนองความสะดวกสบายของคนและความต้องการเจริญเติบโตของกรุงเทพมหานคร จนกระทั่งพื้นที่เมืองได้ขยายตัวออกไปยังพื้นที่ในจังหวัดข้างเคียงที่เป็นบริเวณชานโดยรอบ ในขณะที่พื้นที่ส่วนอื่นๆ ของประเทศเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจน้อยกว่า เนื่องจากความแตกต่างกันขององค์ประกอบ เช่น คุณภาพและคุณสมบัติของคนในชุมชน ลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะภูมิอากาศ ความสนใจของเจ้าหน้าที่รัฐบาลในพื้นที่ นโยบายในการพัฒนาพื้นที่ของรัฐบาล และความใกล้ไกลจากปัจจัยพื้นฐานที่รัฐบาลได้สร้างขึ้น

การขยายความเจริญจากพื้นที่เมืองในกรุงเทพมหานครออกไปยังพื้นที่ข้างเคียงโดยรอบ ทำให้พื้นที่เหล่านี้เป็นพื้นที่ที่มีการปะทะสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับชนบทอย่างเข้มข้น มีประชากรหนาแน่น มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว โดยโยกย้ายจากกิจกรรมในภาคเกษตรไปเป็นกิจกรรมนอกภาคเกษตร การเปลี่ยนแปลงนี้สัมพันธ์กับโครงข่ายการคมนาคมที่ปรับปรุงแล้วและโครงสร้างพื้นฐานที่ดีขึ้น โดย McGee เรียกพื้นที่ดังกล่าวว่าเป็นภาคมหานครที่ขยายออกไป (Extended Metropolitan Region หรือ Mega-urban Region)¹ ปัจจุบันการขยายตัวของพื้นที่เมืองจากกรุงเทพมหานครได้แผ่ขยายออกไปยังพื้นที่บริเวณชานในจังหวัดนครปฐม นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ และสมุทรสาคร อย่างรวดเร็ว ในขณะที่พื้นที่บริเวณชานเหล่านี้ปัจจุบันอยู่ในการกำกับดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในรูปของเทศบาล องค์การบริหารส่วนจังหวัด(อบจ.) และองค์การบริหารส่วนตำบล

¹ ดารณี ฤทธิพิพัฒน์กุล, กระบวนการเป็นเมืองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศไทย กำลังพัฒนา (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541) หน้า 61- 69.

(อบต.) โดยมี อบต.เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับที่เล็กที่สุดและใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด

การขยายตัวของพื้นที่เมืองได้มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในพื้นที่เหล่านั้น กล่าวคือ จะเกิดการเปลี่ยนระดับความซับซ้อนของโครงสร้างด้านเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนต่างๆ โดยมีลักษณะเป็นการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมที่ค่อยๆ เปลี่ยนจากรูปแบบที่เรียบง่ายไม่ซับซ้อนไปสู่รูปแบบที่ซับซ้อน เกิดการแยกย่อยของโครงสร้างและหน้าที่(Differentiation)เพิ่มมากขึ้น กิจกรรมทางเศรษฐกิจมีความหลากหลายมากขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็มีการผสมผสานและส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและหน้าที่(Integration)ที่มีการแยกย่อยนั้นเข้าด้วยกัน เพื่อรวบรวมและเชื่อมโยงสมาชิกที่แตกต่างกันของสังคมเข้าด้วยกัน ซึ่งเป็นลักษณะการปรับตัวที่ทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ ตามแนวคิดเกี่ยวกับระบบสังคมของ Smelser²

จากเจตจำนงของรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้มีการกระจายอำนาจเพิ่มขึ้นให้แก่ท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง³ ประกอบกับตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8 (2540 -2544) เป็นต้นมาได้กำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายในการพัฒนาโดยเปิดโอกาสให้องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเอกชน ชุมชน และประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาประเทศมากขึ้น⁴ มีการปรับระบบบริหารจัดการเพื่อการพัฒนาประเทศที่เน้นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นด้วยการเสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.) ให้เป็นหน่วยพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ โดยมีเศรษฐกิจชุมชนเป็นตัวนำไปสู่การพัฒนาในมิติอื่นๆ ทั้งด้านคุณภาพชีวิต สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในลักษณะเสริมซึ่งกันและกัน⁵ ในขณะที่ พ.ร.บ.กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 กำหนดให้ อบต.มีอำนาจหน้าที่ในการจัดระบบบริการสาธารณะ

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

³ รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540, ราชกิจจานุเบกษา (ฉบับกฤษฎีกา เล่ม 114 ตอนที่ 55 ก วันที่ 11 ตุลาคม 2540) มาตรา 284.

⁴ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2541 – 2544) .

⁵ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, การปรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (พ.ศ.2541 – 2544) เอกสารโรเนียว หน้า 69.

เพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนได้เช่นเดียวกับเทศบาลหรือเมืองพัทยา⁶ โดยรัฐดำเนินการถ่ายโอนภารกิจทำให้บริการสาธารณะที่รัฐดำเนินการอยู่ในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น(รวมถึงอบต.)โดยต้องดำเนินการให้เสร็จสิ้นภายในสี่ปี⁷ พร้อมกันนั้นรัฐต้องจัดสรรภาษีและอากร เงินอุดหนุน และรายได้อื่นให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพิ่มขึ้น โดยในช่วงระยะเวลาไม่เกิน พ.ศ.2544 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีรายได้เพิ่มขึ้นคิดเป็นสัดส่วนต่อรายได้ของรัฐบาลไม่น้อยกว่าร้อยละยี่สิบ และในช่วงระยะเวลาไม่เกิน พ.ศ.2549 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีรายได้เพิ่มขึ้นคิดเป็นสัดส่วนต่อรายได้ของรัฐบาลในอัตราไม่น้อยกว่าร้อยละสามสิบห้า⁸

จากแนวทางในการพัฒนาประเทศโดยให้ความสำคัญกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดยเฉพาะอย่างยิ่ง อบต. เพื่อให้ประชาชนในท้องถิ่นต่างๆเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองตนเอง โดย อบต.จะมีหน้าที่ในการจัดบริการสาธารณะและพัฒนาพื้นที่ในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม⁹ ซึ่งเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในพื้นที่ การจัดตั้ง อบต.ได้เกิดขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง จากข้อมูลในเดือนมีนาคม 2545 มีอบต.ในพื้นที่ปริมนทลรวม 254 แห่ง¹⁰ (มี อบต. ทั่วประเทศ ประมาณ 6,742 แห่ง¹¹ ทั่วประเทศมี พื้นที่ 7,255 ตำบล โดยมี ตำบลส่วนหนึ่งอยู่ในพื้นที่รับผิดชอบของเทศบาล)

เนื่องจาก อบต. เป็นระดับของชุมชนที่เล็กที่สุดที่มีการปกครองส่วนท้องถิ่นอยู่ใกล้ชิดประชาชนและเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมากที่สุด การศึกษาศักยภาพในการพัฒนาของ อบต. ในภาคนครหลวง(พื้นที่

⁶ พ.ร.บ.กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542. ราชกิจจานุเบกษา (ฉบับกฤษฎีกา เล่ม 116 ตอนที่ 114 ก วันที่ 17 พฤศจิกายน 2542) มาตรา 16.

⁷ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 30(1(ก)).

⁸ เรื่องเดียวกัน, มาตรา 30(4).

⁹ ชวงส์ ฉายะบุตร, การปกครองท้องถิ่นไทย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, 2539) หน้า 160.

¹⁰ กรมการปกครอง, กองราชการส่วนตำบล, ข้อมูลสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล ประจำปี 2545 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อาสาธาธาธาธา, 2545) หน้า 3.

¹¹ กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น. เอกสารข้อมูลจำนวนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประจำปีเดือนมกราคม 2546 (กุมภาพันธ์ 2546).

กรุงเทพมหานครและปริมณฑล) จึงเป็นเสมือนการประเมินกำลังความสามารถหรือ ศักยภาพในการพัฒนาของชุมชนในระดับ อบต. ในพื้นที่ที่กำลังกลายเป็นเมืองอย่างรวดเร็ว ถ้าหากทราบว่าในปัจจุบันชุมชนเหล่านี้มีกำลังความสามารถในการพัฒนา และช่วยตัวเองในระดับใด หน่วยงานภาครัฐ องค์กรระหว่างประเทศ หรือองค์กร เอกชนก็สามารถวางแผนให้ความช่วยเหลือด้านการพัฒนาในพื้นที่ชุมชนเหล่านี้ใน ปริมาณและรูปแบบที่เหมาะสมกับการพัฒนาของพื้นที่ชุมชนแต่ละระดับ เพื่อสร้างเสริมให้ชุมชนนั้นๆเกิดการพัฒนาต่อเนื่องไปได้ด้วยตนเองและมีการพัฒนา ที่เหมาะสมกับสถานการณ์และพื้นที่ ตลอดจนสามารถนำผลการศึกษามาใช้เป็น ประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาพื้นที่ในภาพรวมทั้งระดับอำเภอ ระดับจังหวัด และ ระดับภาค ต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาศักยภาพในการพัฒนาของ อบต. ในภาคนครหลวงโดย พิจารณาการแยกย่อยของโครงสร้างและหน้าที่ และการผสมผสานของส่วนต่างๆ ใน อบต. ในฐานะที่เป็นชุมชนๆ หนึ่ง
2. เพื่อศึกษาการกระจายตัวของ อบต. ตามศักยภาพในการพัฒนา

1.3 ขอบเขตของการศึกษา

ในการศึกษาศักยภาพการพัฒนาของ อบต. ในพื้นที่ภาคนครหลวง หน่วยในการวิเคราะห์ คือ ชุมชนระดับ อบต. ในพื้นที่จังหวัดนครปฐม นนทบุรี ปทุมธานี สมุทรปราการ และสมุทรสาคร รวม 254 อบต.

1.4 วิธีดำเนินการศึกษา

1. ศึกษาทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนผลงานวิจัย ทั้งในและต่างประเทศเท่าที่จำเป็นและสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการศึกษานี้ได้
2. กำหนดตัวแปรที่ใช้ในการศึกษา
3. เก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ที่เกี่ยวกับ ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ และสังคม จากเอกสารและหน่วยงานในส่วนกลาง
4. เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Data) ซึ่งไม่สามารถเก็บ รวบรวมได้จากส่วนกลาง โดยการส่งแบบสอบถามไปยัง อบต. ต่าง ๆ ในพื้นที่ศึกษา

5. วิเคราะห์ข้อมูลโดยกระบวนการทางสถิติ เพื่อใช้จัดลำดับระดับศักยภาพในการพัฒนาของ อบต. โดยใช้เทคนิค Multidimensional Scaling ประกอบ
6. จำแนกพื้นที่ อบต. ในพื้นที่ศึกษาตามศักยภาพการพัฒนา
7. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างเส้นทางคมนาคมกับศักยภาพในการพัฒนาของ อบต.
8. แสดงผลการศึกษาในรูปแบบของการบรรยาย ตาราง แผนภูมิ แผนภาพ และแผนที่

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทราบถึงศักยภาพในการพัฒนาของ อบต. ในฐานะที่เป็นชุมชน ชุมชนหนึ่งในพื้นที่ภาคนครหลวง เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการปรับปรุงหรือส่งเสริม อบต. ที่มีศักยภาพในการพัฒนาที่แตกต่างกัน ให้สามารถพัฒนาต่อเนื่องไปได้ด้วยตนเองและมีการพัฒนาที่เหมาะสมกับสถานการณ์และพื้นที่
2. ผลการศึกษาจะเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่ส่วนกลางสามารถจะวางแผนให้ความช่วยเหลือด้านการพัฒนาในพื้นที่ อบต. ที่อยู่ในพื้นที่ภาคนครหลวง ในปริมาณและรูปแบบที่เหมาะสมกับศักยภาพการพัฒนาของพื้นที่ อบต. เหล่านั้น
3. ผลการศึกษาจะเป็นข้อมูลเบื้องต้นที่สามารถนำไปศึกษาลึกกลงไป ในรายละเอียดเพื่อให้การวางแผนพัฒนาในแต่ละพื้นที่มีความชัดเจนยิ่งขึ้น